

Admiraal Helfrichlaan

ADH01: Inventariserend proefsleuvenonderzoek naar de Romeinse limesweg in Utrecht

Basisrapportage Archeologie 78

ADH 01 - Admiraal Helfrichlaan

Inventariserend proefsleuvenonderzoek naar de Romeinse limesweg in Utrecht

R.D. Hoegen & E. van Wieren

juni 2012

Administratieve gegevens van het project

Projectcode:

ADH 01- Admiraal Helfrichlaan 1

Locatie:

Utrecht, Admiraal Helfrichlaan

OM-nummer:

38128

Landelijke hoekcoördinaten:

NW: 135150 / 455100

NO: 135150 / 455150

ZW: 135225 / 455100

ZO: 135225 / 455150

Opdrachtgever:

Generali Real Estate Investments B.V.

Uitvoerder:

Afdeling Erfgoed Gemeente Utrecht

Coördinator vanuit de gemeente

A.M. Bakker

Dagelijkse leiding opgravingen:

R.D. Hoegen

Uitvoering veldwerk:

7 t/m 12 december 2009

Beheer en plaats van documentatie:

Afdeling Erfgoed gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

3511 VG Utrecht

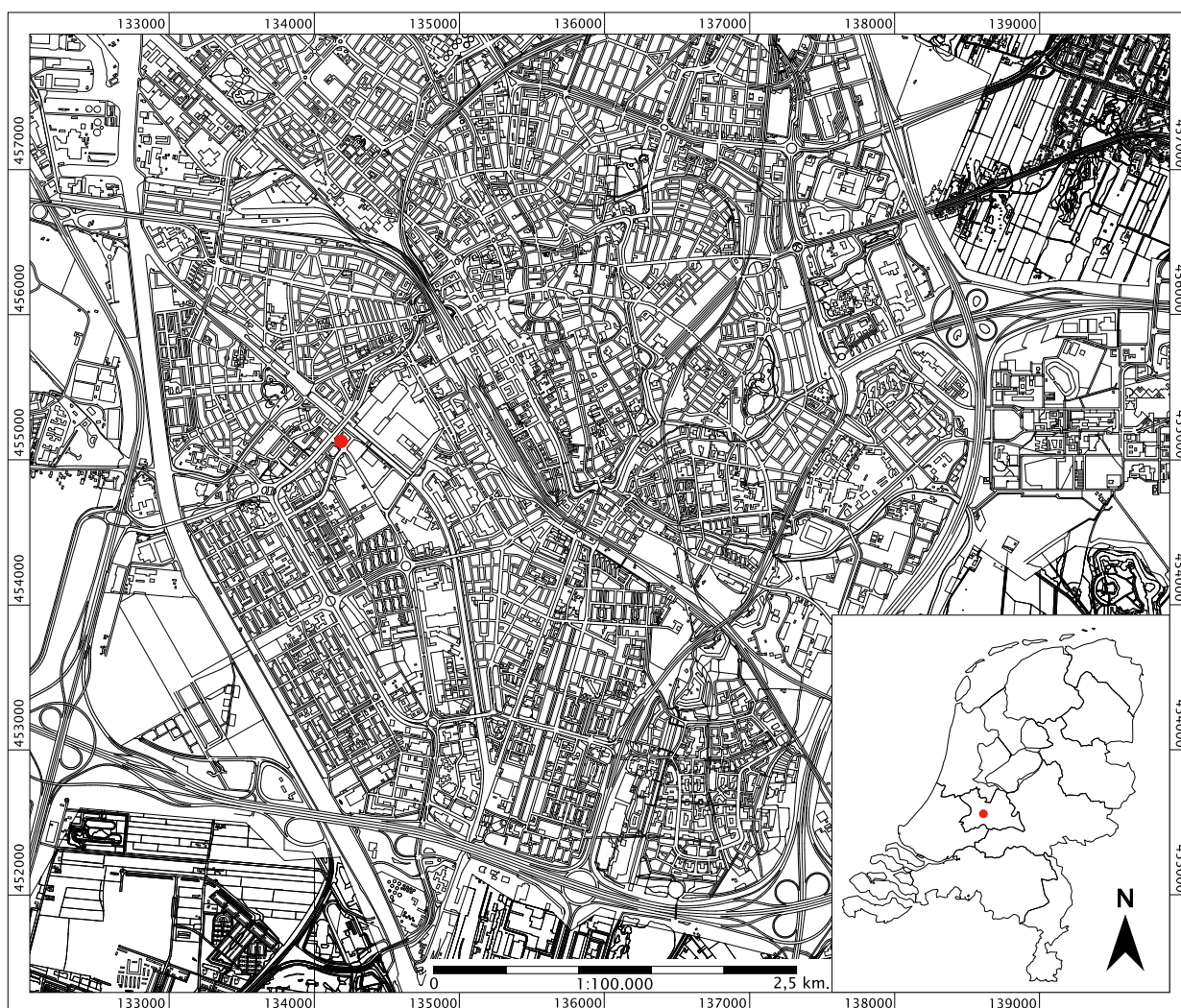
telefoon 030 286 3990

ISBN:

978-90-73448-52-0

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Landschappelijke en historische context van de onderzoekslocatie	5
1.2	Archeologische context van de onderzoekslocatie	7
1.3	Archeologisch vooronderzoek	7
1.4	Archeologische verwachting	8
1.5	Doel van het onderzoek	8
1.6	Methode	10
2	Archeologische en fysisch-geografische resultaten	13
2.1	Interpretatie van bodem en fysische geografie	13
2.2	Archeologische sporen en structuren	13
3	Conclusie	15
3.1	Synthese	15
3.2	Waardestelling	15
3.3	Selectieadvies	15
	Literatuur	17
	Eerdere uitgaven	18

1.1a De onderzoekslocatie op gemeentelijk niveau.

1. Inleiding

Van 8 december tot en met 10 december 2009 heeft een opgraving met beperkingen in de vorm van een proefsleuf plaatsgevonden aan de Admiraal Helfrichlaan 1 te Utrecht. Het onderzoek is uitgevoerd door archeologen van de Afdeling Erfgoed, StadsOntwikkeling, gemeente Utrecht, in opdracht van Generali Real Estate Investments B.V. onder directievoering van E. van Buren van Ecor Vastgoed B.V.. Aanleiding voor dit onderzoek betrof de geplande sloop en nieuwbouw van de bestaande kantoorpanden in het plangebied.

Op basis van Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005) en de Gemeentelijke archeologische waardenkaart heeft het terrein een middelhoge verwachting voor de aanwezigheid van archeologische resten. De geplande bodemingrepen zouden deze archeologische resten eventueel kunnen verstoren. Om deze archeologische waarden te toetsen werd in 2009 een inventariserend bureau en booronderzoek uitgevoerd door ArcheoPro (Exaltus, R.P. & J. Orbons, 2009).

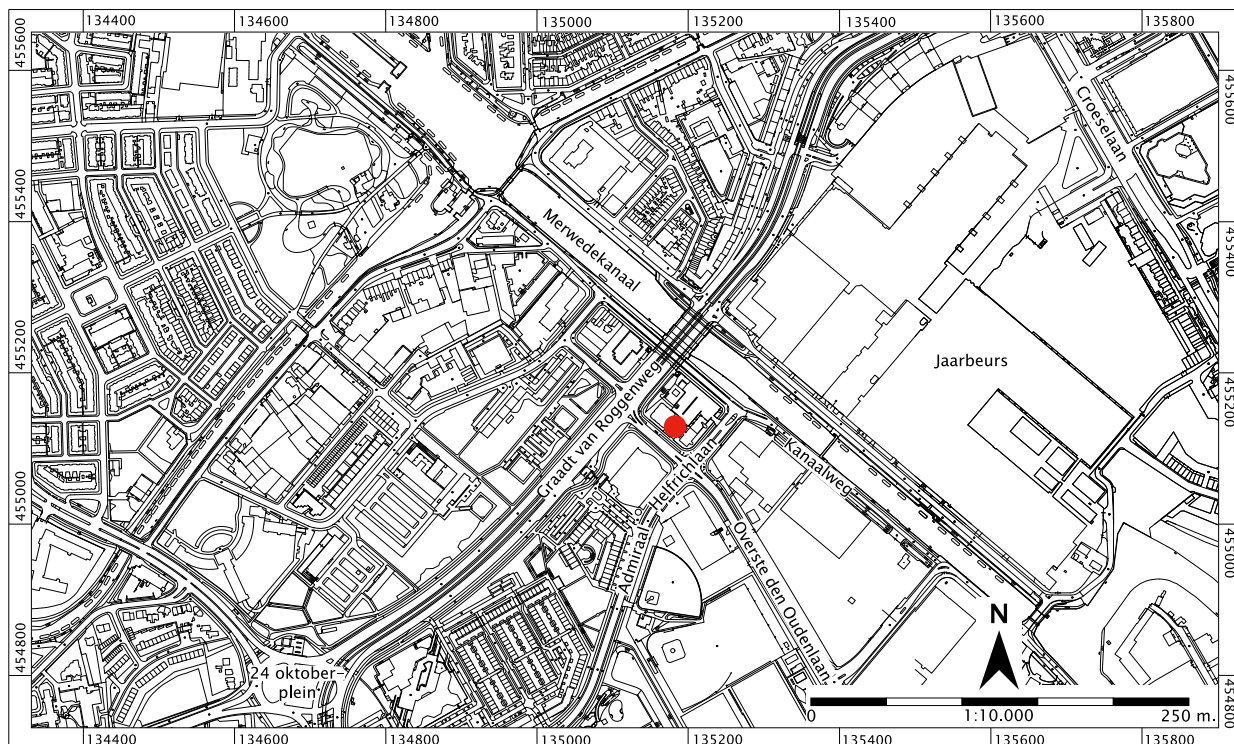
Bij dit inventariserend onderzoek werd geconstateerd dat er mogelijk resten van een Romeinse weg in het plangebied konden liggen en werd er geadviseerd om dit door middel van een proefsleuf te controleren. Het

onderzoek van de Romeinse limesweg valt binnen het onderzoekskader van de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) en staat tevens hoog op de gemeentelijke onderzoeksagenda van de stad Utrecht. Op basis van het advies van het vooronderzoek en het nationale en regionale belang van de limesweg heeft de Gemeente Utrecht een selectiebesluit genomen om in het plangebied een vervolgonderzoek uit te voeren.

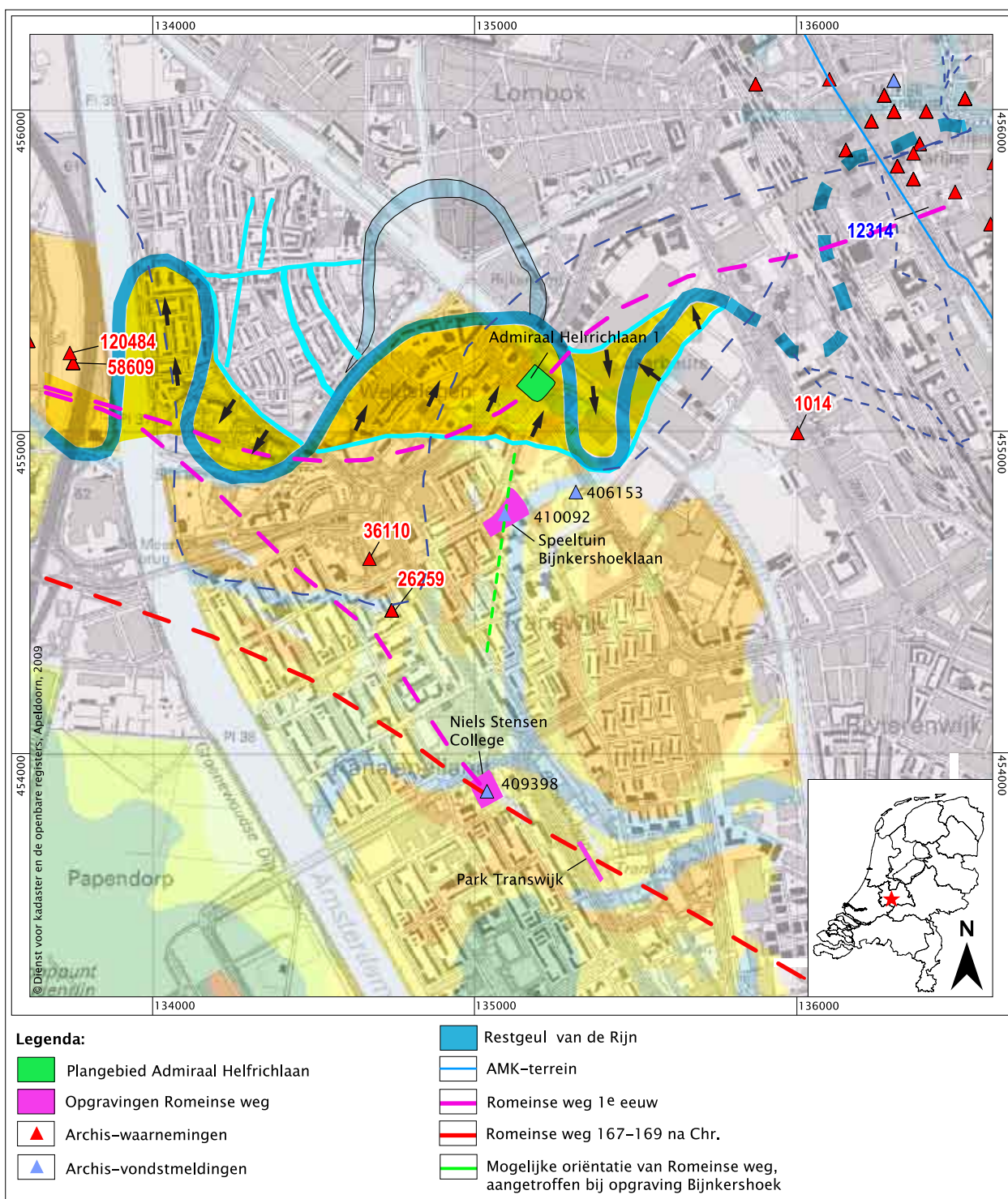
1.1 Landschappelijke en historische context van de onderzoekslocatie

Landschappelijke context

Het plangebied maakt deel uit van het Oude Rijngebied en ligt op een zuidelijke rivieroeverwal van de Oude Rijn. De aanwezige sedimenten maken deel uit van het Utrechtse stroomstelsel (Berendsen en Stouthamer, 2001) en lopen uiteen van zeer grof rivierzand tot zeer zware rivierklei. Bij het karterend veldonderzoek van ArcheoPro in 2009 werden in het plangebied sedimenten aangetroffen die varieerden van zeer grof rivierzand tot zeer zware rivierklei. Door het geleidelijk verlanden van de Oude Rijn vanaf de 10de eeuw en de afdamming van de Kromme Rijn in

1.2 De onderzoekslocatie op lokaal niveau.

Afb. 1.3 De ligging van het plangebied Admiraal Helfrichlaan 1 (groen blok). Opgravingen van Romeinse weg speeltuin Bijndershoek, Park Transwijk en Niels Stensen college (paars blok). Archis-waarnemingen (rode driehoekjes), vondstmeldingen (blauwe driehoekjes) en AMK-terrein (blauwe gesloten lijn). Ondergrond: geologische kaart uit Berendsen (1982) aangevuld met recent onderzoek M. van Dinter waarbij de restgeul is gekarteerd. De paarse stippellijn geeft de vermoedelijke ligging weer van Romeinse weg uit de 1ste eeuw en de rode lijn de Romeinse weg uit 167-169 na Chr. De groene stippellijn is de verbindingroute van de zuidelijke limesweg met het castellum op het Domplein.

1122 bij Wijk bij Duurstede kwam er een einde aan deze sedimentatie in het gebied.

In verband met de aanwezige bebouwing zijn zowel de geomorfologie als de bodem binnen het overgrote deel van het onderzoeksgebied niet gekarteerd. Vergelijking met de geomorfologische en bodemkundige eenheden net buiten de niet gekarteerde gebieden laat echter zien dat het plangebied op een rivieroeverwal ligt waarop waarschijnlijk kalkhoudende ooivaagronden zijn ontstaan in zware zavel of lichte klei (Exaltus, R.P. & J. Orbons, 2009).

De Rijn was gedurende een lange periode actief, wat heeft geleid tot een brede meandergordel met meerdere restgeulen. Op basis van het onderzoek van Berendsen (1982) en fysisch-geograaf M. van Dinter ligt in het oostelijk deel van het plangebied of net daar buiten een oude restgeul (afb. 1.3). De datering van deze restgeul vormde een belangrijke onderzoeksvraag.

Historische context

Op basis van oud kaartmateriaal zijn geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van historische bebouwing in het plangebied. Op de kadastrale minuut uit het begin van de 19e eeuw is geen bebouwing in het plangebied te zien. De kadasterkaart uit 1832 toont dat het plangebied destijds binnen perceel 17 lag. Uit de aanwijzende tafels blijkt dat dit perceel het eigendom was van Joseph Leydel die het in gebruik had als bouwland en huisplantsoen. De kaart uit 1845 laat zien dat het plangebied destijds nog deel uitmaakte van een uitgestrekt akkercomplex, dat op korte afstand ten westen van het plangebied begrensd werd door een houtwal.

1.2 Archeologische context van de onderzoekslocatie

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2005) geldt voor het plangebied een hoge kans op het aantreffen van archeologische waarden, inclusief vermoedelijk een middeleeuwse restgeul van de Oude Rijn.

Deze hoge verwachting hangt samen met het feit dat van de Oude Rijnstroomgordel een groot aantal vindplaatsen bekend is. Uit het plangebied zelf zijn geen vondsten in ARCHIS of op de AMK bekend. Ten oosten van het plangebied ligt de historische stadskern met resten uit de perioden Romeinse tijd tot Nieuwe tijd (AMK nr. 12314). In het noordoosten van het onderzoeksgebied ligt een drietal eerder onderzochte gebieden, maar alleen het onderzoek dat in 2001 door RAAP Archeologisch Adviesbureau is uitgevoerd heeft een vindplaats opgeleverd. Circa 790 meter ten oosten van het plangebied ligt de waarneming

1014. Op deze locatie is een zogenaamde Geröllkeule aangetroffen uit de periode midden mesolithicum tot midden neolithicum. Op een afstand van circa 330 meter ten zuiden van het plangebied is in de natuurlijke oeverafzettingen een handgevormde scherf aangetroffen (Kruidhof, 2008; ARCHIS -vondstmeldingsnummer 406153). Tijdens een proefsleuvenonderzoek van RAAP in 2007 zijn op enkele meters ten zuiden van de hierboven beschreven vondst zijn geen archeologische resten aangetroffen. Ten zuidwesten van het plangebied zijn twee vindplaatsen uit de Romeinse tijd bekend (ARCHIS-waarnemingsnummers 26259 en 36110, afb. 1.3).

In 2009 is door RAAP ten zuiden van het plangebied een opgraving uitgevoerd op het terrein van de speeltuin op de Bijkerhoeklaan. De aanleiding voor dit onderzoek was de vondst van handgevormd en gedraaid aardewerk uit de periode neolithicum tot middeleeuwen en een brok steen uit de Romeinse tijd (vondstmelding 410092). Bij de opgraving bleek in het plangebied een Romeinse weg te liggen. Ook ten zuiden van deze opgraving heeft in 2009 een onderzoek naar een Romeinse weg plaatsgevonden op het terrein van het Niels Stensen College ten zuiden van het 24 Oktoberplein. De weg ter plaatse is vermoedelijk gedeeltelijk opgeruimd door de Rijn. De limesweg die hier is aangetroffen dateert waarschijnlijk uit 167-169 na Chr. en heeft zuidelijker gelegen (afb. 1.3) dan de limesweg uit de eerste eeuw.

1.3 Archeologisch vooronderzoek

ArcheoPro (Exaltus en Orbons, 2009) heeft een bureauonderzoek en een booronderzoek in het plangebied uitgevoerd. Het bureauonderzoek diende om kennis te vergaren omtrent de bodem, geologie en gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied en de hierin bekende en te verwachten archeologische waarden.

Het door ArcheoPro uitgevoerde booronderzoek had als doel om de aanwezigheid van archeologische sporen (met name de limesweg) en gaafheid van de bodemopbouw te onderzoeken. In een van de twaalf boringen (boring nr. 7) is daarbij op 1,02 tot 1,10 m. +NAP matig grof en zeer grof grind aangetroffen in een onverstoorde bodemopbouw. Dit grind past absoluut niet binnen de natuurlijke afzettingen die in de boringen zijn aangetroffen, en het maakt mogelijk deel uit van de wegverharding van de limesweg. In het grootste deel van het plangebied is de bodemopbouw tot op grote diepte verstoord, maar ter plaatse van de boringen 5 en 7 lijkt de bodemopbouw vanaf ca 70 tot 80 cm. onder maaiveld (1,50 tot 1,40 m. +NAP) ongeroerd te zijn.

De resultaten van dit booronderzoek waren echter onvoldoende om tot een waardestelling te komen. Hiervoor

was verder onderzoek in de vorm van een waarderend onderzoek d.m.v. een proefsleuf nodig.

1.4 Archeologische verwachting

Volgens het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel (IKAW) geldt voor het plangebied een hoge verwachting voor wat betreft de aanwezigheid van archeologische resten daterend vanaf de bronstijd. Deze hoge verwachting hangt samen met het feit dat van de Oude Rijnstroomgordel een groot aantal vindplaatsen bekend is. Uit het plangebied zelf zijn geen vondsten in ARCHIS of op de AMK bekend. Er dient met name rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische resten die samenhangen met de in de nabijheid verwachte Romeinse Limesweg. Op basis van eerder onderzoek van de Romeinse wegen in Utrecht is vastgesteld dat de Limesweg vermoedelijk uit de eerste eeuw na Chr. dateert.

In de Nationale Onderzoeksagenda Archeologie (NOaA) is er speciale aandacht voor het onderzoek naar de limesweg. Het wetenschappelijk belang en de beleevingswaarde van de limesweg wordt in meerdere Europese landen erkend. In diverse Europese landen wordt er gewerkt aan het opzetten van een grensoverschrijdende limesdatabank. Deze gegevens kunnen gebruikt worden voor wetenschappelijk onderzoek, toerisme, ruimtelijke ordening en archeologische monumentenzorg (Enkevort en Vos, 2006).

Op basis van de onderzoeksresultaten in Leidsche Rijn is geconcludeerd dat de limesweg in de bestaand stad van Utrecht een heel ander traject moet volgen dan tot op heden werd verwacht. Omdat dit van grote invloed is op de Utrechtse waardenkaart is besloten het tracé van de limesweg binnen de bestaande stad Utrecht hoog op de gemeentelijke onderzoeksagenda te zetten.

In het geval dat in het plangebied een Romeinse weg ligt kan dit de limesweg uit de eerste eeuw zijn die ook in Park Voorn is waargenomen. Een andere optie is dat de noord-zuid georiënteerde weg die op de Bijkerhoeklaan (Hoegen, 2009 en afb.1.3) is waargenomen door het plangebied loopt.

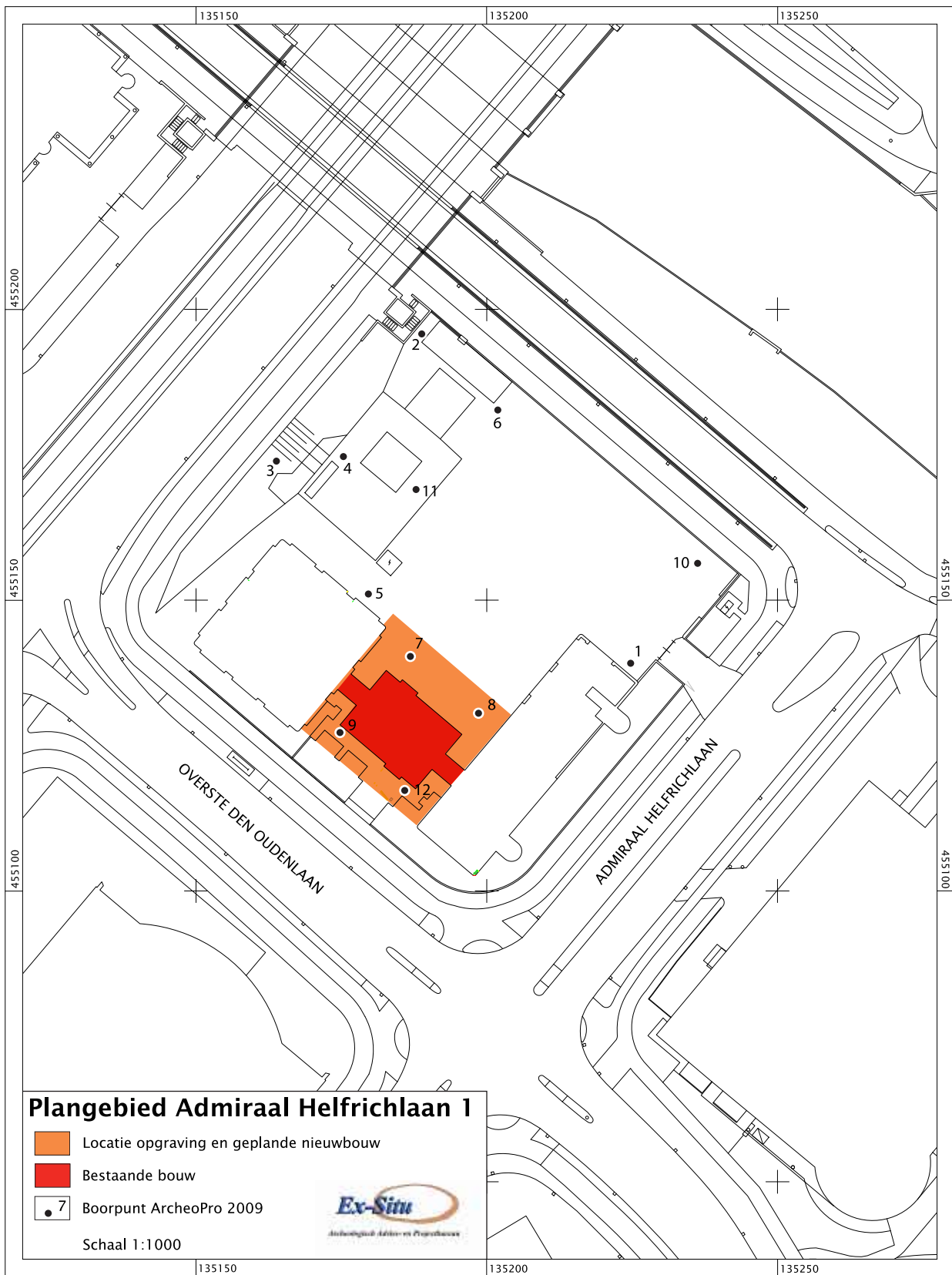
Op basis van de resultaten van dit onderzoek kunnen de onderzoekers aanbevelingen doen met betrekking tot nader onderzoek naar onduidelijkheden in het tracé.

1.5 Doel van het onderzoek

Het voornaamste doel van het onderzoek was het toetsen en waarden van de gespecificeerde archeologische verwachting met betrekking tot het plangebied. Het onderzoek bestond uit een waarderend onderzoek met een eventuele doorstart naar een opgraving. Voor deze aanpak was gekozen gezien de beperkte omvang van het onderzoeksgebied en de beperkingen van het vooronderzoek, waardoor geen waarderend onderzoek kon plaatsvinden. Bij het eventueel aantreffen van behoudenswaardige archeologische resten zou de gemeente direct een selectiebesluit kunnen nemen om een doorstart te maken naar een archeologische opgraving.

Om zo snel mogelijk tot een waardering te komen is het onderzoek geconcentreerd op de kansrijkste zone binnen het plangebied, namelijk rond boring 7 waarin binnen een ongestoorde bodemopbouw grind was aangetroffen. In het vooraf opgestelde programma van eisen zijn specifieke onderzoeksvragen geformuleerd die door middel van het proefsleuvenonderzoek beantwoord dienden te worden (Hoegen, 2009):

- Is er een Romeinse weg in het plangebied aanwezig?
Zo ja:
 1. Zijn de resten van de weg nog intact in de bodem aanwezig?
 2. Wanneer is de weg op dit terrein aangelegd?
 3. Is er sprake van verschillende fasen van de weg en hoe onderscheiden de verschillende fasen zich van elkaar?
 4. Hoe dateren de verschillende fasen (wanneer is de weg aangelegd en hoe lang was deze in gebruik)?
 5. Zijn er aanwijzingen voor de gebruiksduur van de weg in zijn geheel?
 6. Wat is de opbouw van de weg?
 7. Zijn er aanwijzingen voor reparatiewerkzaamheden aan de limesweg? Zo ja, hoe en in welke mate zijn deze uitgevoerd?
 8. Zijn er buiten de zone waar de weg is eventueel archeologische sporen aanwezig of is er sprake van een strooiing of concentratie van archeologische artefacten?
 9. Wat is de exacte omvang van de zone met eventueel aanwezige grondsporen?
 10. Wat is de aard, kwaliteit en datering van de eventueel aanwezige grondsporen en zijn deze te relateren aan de limes?
 11. Is er sprake van de aanwezigheid van verkavelingspatronen (sloten, greppels e.d.) en hoe verhouden deze zich tot de gegevens van limesonderzoek in Kanaleneiland (Park Voorn, Niels Stensen College, Park Transwijk)?
 12. Is er een patroon/maatvoering te herkennen in de greppelstructuren?

Afb. 1.4 Het onderzoeksgebied met de boorpunten van het vooronderzoek van ArcheoPro 2009.

13. Wat kan er gezegd worden over de locatiekeuze van de limesweg en eventuele overige structuren?

De onderzoeksvragen richten zich primair op het onderzoeken van een limesweg. De oudere of jongere sporen zijn niet opgenomen in de onderzoeksvraagstelling. Dit betekent echter niet dat deze buiten beschouwing worden gelaten.

1.6 Methode

In totaal is er één proefsleuf met een lengte van circa 21 meter en een breedte van maximaal 4,5 meter aangelegd, met een totaal oppervlak van 76 m². De proefsleuf was noordoost-zuidwest georiënteerd en is tussen de bestaande bebouwing ter hoogte van boring 7 aangelegd (zie afb 2.2). Door een groter oppervlak vrij te leggen was het mogelijk om ook eventuele andere archeologische resten of periodes in het plangebied te waarderen. Het onderzoek was specifiek gericht op de limesweg, maar indien er archeologische sporen uit andere perioden aangetroffen waren, zouden ook deze onderzocht worden. Het onderzoek is uitgevoerd conform HAU versie 2 of KNA 3.1.

De locatie en vorm van de proefsleuf werden mede bepaald door de in de bodem aanwezig leidingen en kabels. Zo konden de eerste meters aan de zuidoostelijke zijde van de put niet tot op de onverstoorte bodem uitgegraven worden vanwege de aanwezigheid van een afvoerbuis. Het vlak is aangelegd op een diepte van 0,98 m. +NAP (zuidoostelijke zijde) tot 0,72 m. +NAP (noordwestelijke zijde), de hoogte waarop geen recente verstoringen meer aanwezig waren. Dit is dieper dan in het PVE (Hoegen, 2009) beschreven is, omdat de ongestoorde ondergrond dieper lag dan op basis van het vooronderzoek verwacht werd.

Aan de noordwestelijke kopse kant van de sleuf is een profiel aangelegd. In dit profiel (afbeelding. 2.1) is goed te zien dat de bodem veel dieper verstoord is dan verwacht werd. Ter plaatse van het profiel ligt het vlak op 1,70 m. onder maaiveld (0,77 m. +NAP), maar vrijwel het gehele profiel bestaat uit een pakket recent opgebrachte en/of geroerde grond (S5 en S6). Slechts in de rechter onderhoek van het profiel was een klein stukje onverstoorte bodemopbouw waar te nemen (S4). Het grind, dat wij ook hebben waargenomen, komt uit het verstoorte, recente pakket waarin ook bakstenen en aardewerk uit de 19e eeuw zijn aangetroffen (S5). Vlak en profiel zijn getekend, gefotografeerd en beschreven. Er zijn geen sporen aangetroffen, geen vondsten gedaan en geen monsters genomen.

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie. In tegenstelling tot wat het PVE beschrijft is er slechts een vlak aangelegd. Het PVE gaat uit van een eerste vlak op 70 tot 80 centimeter onder het huidige maaiveld. In verband met de veel diepere verstoring van het terrein is dit vlak echter dieper aangelegd. Tijdens het booronderzoek is het grind aangetroffen op een diepte van 120 tot 128 cm. onder maaiveld; het eerste vlak ligt op een diepte van 150 tot 170 cm. onder maaiveld. In overleg met het bevoegd gezag is er daarop besloten om geen tweede vlak aan te leggen. De veel diepere verstoring van het terrein en het ontbreken van archeologische resten zijn ook de reden dat er alleen een dwarsprofiel is aangelegd en geen lengteprofiel. Dit zou geen enkele meerwaarde gehad hebben. Het dwarsprofiel ligt vlakbij de locatie waar het grind is aangetroffen.

Het veldteam bestond uit R.D. Hoegen en E. van Wieren, beide werkzaam bij de Afdeling Erfgoed van de gemeente Utrecht. De technische uitwerking van de velddocumentatie is uitgevoerd door E. van Wieren.

Afb. 1.5 Foto van de proefsleuf richting het noorden.

2 Archeologische en fysisch-geografische resultaten

2.1 interpretatie van bodem en fysische geografie

De geologische opbouw van het plangebied, zoals deze aan de hand van het booronderzoek in kaart is gebracht, bestaat uit zandige oeverwalafzettingen van de Kromme Rijn, die naar boven toe minder zandig / meer kleilig worden. Dit bodemtype wordt ook wel geïnterpreteerd als vaaggrond.

In de proefsleuf is aan de noordzijde een bodemprofiel gedocumenteerd ter hoogte van boring 7 van het vooronderzoek. De bodemprofielopbouw kan schematisch worden weergegeven en is representatief voor de hele proefsleuf. In afbeelding 2.1 is het bodemprofiel met de hieronder beschreven opbouw afgebeeld.

Het archeologische vlak van de proefsleuf is in het zuiden aangelegd op bruinrijze oever- of komafzettingen van sterk siltige klei (code Ks3), spoor 1. In het midden van de proefsleuf is het vlak aangelegd op bruinrijze zwak siltig beddingzand (code Zs1) spoor 2. In het noorden van de put lag het vlak weer op bruinrijze oeverafzettingen van matig siltige klei (code Ks2) spoor 3.

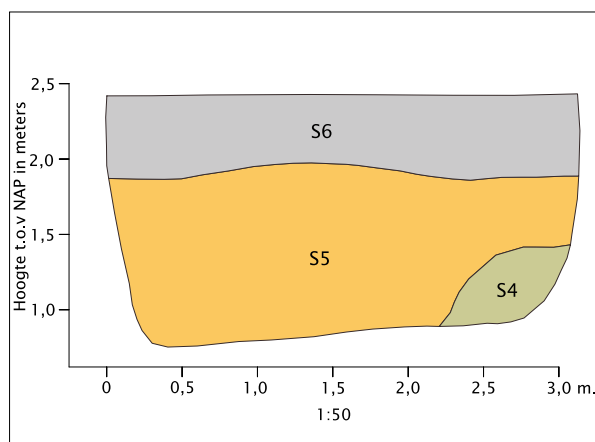
Een belangrijke onderzoeksvraag vormde de datering van de restgeul die mogelijk in het plangebied zou liggen. Bij het onderzoek zijn echter geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een restgeul.

2.2 Archeologische sporen en structuren

De limesweg of indicatoren voor de vroegere aanwezigheid daarvan, die op basis van de resultaten van het booronderzoek verwacht werden, zijn niet aangetroffen. Het grind dat in boring 7 is aangetroffen, en dat ook tijdens de opgraving is waargenomen, blijkt niet uit onverstoorde context te komen, maar uit een geroerd pakket dat ook puin en scherven uit negentiende eeuw bevat.

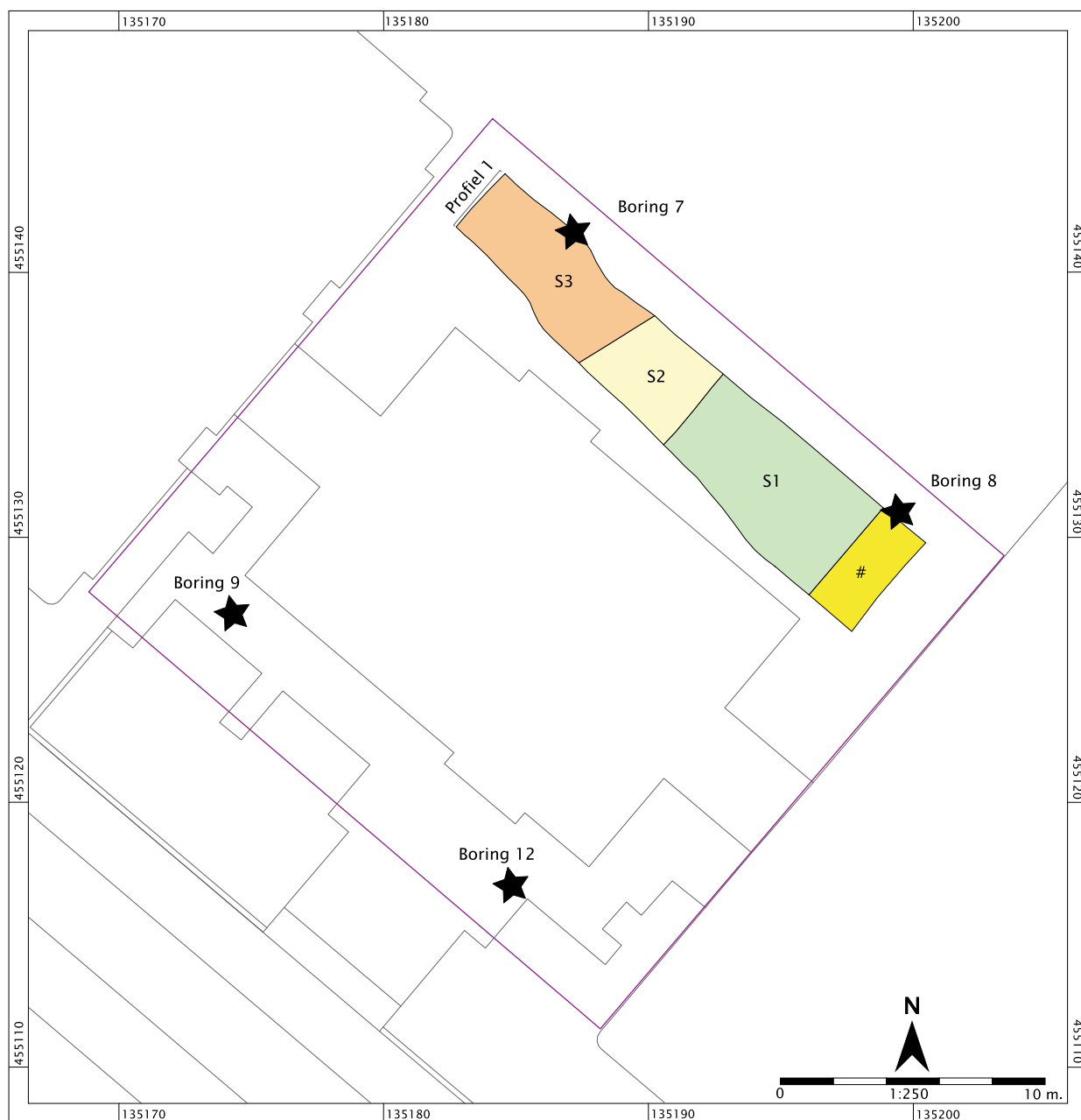
Ter plaatse van de boring 7, in tegenstelling wat op basis van het booronderzoek verwacht werd, was de bodem tot op grote diepte verstoord. Deze boring is vlakbij een grote boom gezet. Mogelijk is het grind en puin, dat zich rond de boom concentreerde, als drainagemateriaal aangebracht.

De onverstoorde bodem op 0,77 tot 0,98 m. +NAP bestond zoals verwacht uit rivierafzettingen die naar boven toe minder zandig werden.

Afb. 2.1 (Schematische) profielweergave.

- 0 - 50 cm -Mv: Spoor 6= bouwvoor/teelaarde met bouwpuin.
- 50 - 162 cm -Mv: Spoor 5= ophogingspakket; bruin grijze, zwak siltige klei (code Ks1), met zandlagen, puin (baksteen, porselein, bloempot) en grind.
- 100> cm -Mv: Spoor 4= overgang oeverafzetting, bruinrijze, zwak siltige klei (code Ks1).

Afb. 2.2 Allesporenkaart van het proefsleuvenonderzoek.

3 Conclusie

3.1 Synthese

Op basis van het onderzoek is gebleken dat de aangetroffen indicatoren niet afkomstig waren van de Romeinse weg. Op basis van de huidige bekende archeologische en fysisch-geografisch gegevens is de Romeinse weg in de buurt of mogelijk op de rand van het plangebied te verwachten. Het is echter niet uit te sluiten dat de meanderende middeleeuwse Oude Rijn het weglichaam heeft verspoeld en opgeruimd. In de omgeving of op de rand van het onderzochte gebied zijn mogelijk twee Romeinse wegen te verwachten. De eerste Romeinse weg is in 2009 is door RAAP onderzocht op de Bijkerhoeklaan (Briels 2009). Deze weg vormt mogelijk een verbindingsweg van het castellum op het Domplein en de meer zuidelijk gelegen weg die bij het Niels Stensen College is aangetroffen en vervolgens richting het castellum bij Vechten loopt. De tweede weg die mogelijk in de omgeving van het plangebied wordt verwacht is een 1e eeuwse limesweg die in Park Voorn is waargenomen en mogelijk aansluit op de weg richting Domplein. De vraag is echter of deze Romeinse weg niet afbuigt naar het zuiden richting het onderzoek bij het Niels Stensen College (Dielemans en Van der Kamp, Basisrapportage Archeologie 74, in voorbereiding). Bij dit onderzoek is mogelijk de limesweg uit de eerste en tweede eeuw waargenomen.

3.2 Waardestelling

Aangezien er bij het onderzoek geen archeologische sporen zijn aangetroffen is er ook geen sprake van een archeologische vindplaats. Het heeft daarom geen nut om de vindplaats te waarderen volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.1; www.sikb.nl).

3.3 Selectieadvies

Het onderzoek heeft geen aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van waardevolle archeologische resten in het onderzoeksgebied. Daarom wordt geen vervolgonderzoek ter plaatse van de geplande nieuwbouw aanbevolen. In de toekomst dient er echter wel degelijk rekening te worden gehouden met archeologische resten van de Romeinse limesweg in de directe omgeving van het plangebied.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 1982: *De genese van het landschap in het zuiden van de provincie Utrecht, een fysisch geografische studie.*

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*

Briels, I.R.P.M., 2009, *As Kanaaleiland/Niels Stensencollege, gemeente Utrecht; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (proefsleuven).* RAAP-rapport 1863. Weesp

Briels, I.R.P.M., 2009, *Plangebied Speeltuin Bijkershoeklaan, gemeente Utrecht; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek.* RAAP-Notitie 3096. Weesp

Enkevort, H. van & W.K. Vos, 2006: *De Limes - een natte grens dwars door Nederland*, Nationale Onderzoeksagenda Archeologie, hoofdstuk 19 (www.noaa.nl)

Exaltus, R.P. en J. Orbons 2009: *Overste den Oudenlaan, Utrecht. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O); Bureauonderzoek en karterend booronderzoek.* ArcheoPro Archeologisch rapport Nr. 963

Hoegen, R.D., 2009: *Admiraal Helfrichlaan, Programma van Eisen.* Ex-Situ Archeologisch Advies en Projectbureau.

Jansen, B., 2008, *As Kanaaleiland, gemeente Utrecht; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek.* RAAP-notitie 2525. Weesp

Jansen, B. en I.R.P.M. Briels, in voorbereiding, *Kartering van de limesweg in de bebouwde kom van Utrecht.* RAAP-rapport in voorbereiding

Rijksdienst voor archeologie, cultuurlandschap en monumenten, IKAW 2 (Indicatieve kaart Archeologische Waarden)

Eerdere uitgaven

Basisrapportage archeologie 1

De Grauwert

Archeologische onderzoek naar een laatmiddeleeuwse omgracht complex

Basisrapportage archeologie 2

Eligenstraat

2000 jaar bebouwing in het zuiden van de Utrechtse binnenstad

Basisrapportage archeologie 3

Sportpark Terweide

Inheems-Romeinse bewoning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden van de Limes

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijdvindplaatsen langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 5

Middeleeuwse bewoning langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek langs Rijksweg A2

Basisrapportage archeologie 6

Parkwijk-Noord

Zoektocht naar Romeinse activiteiten ten noorden van het castellum op de Hoge Woerd

Basisrapportage archeologie 7

Laatmiddeleeuwse bebouwing langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek

Basisrapportage archeologie 8

Langs de Hogeweide

Archeologisch proefonderzoek van een laat- en postmiddeleeuws bewoningslint

Basisrapportage archeologie 9

In de schoot van het landschap

Vleuterweide-Wilhelminalaan. Een nederzetting uit de midden- en late IJzertijd

Basisrapportage archeologie 10

Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hoge Weide

Archeologisch onderzoek wegens de verlegging van de Waterleiding Rijn-Kennemerland

Basisrapportage archeologie 11

Wegens wateroverlast

LR39 De Balije II: wachttorens, rivierdynamiek en Romeinse infrastructuur in een riverbocht van de Heldammer stroom

Basisrapportage archeologie 12

De broederschap 'Maria in de Wijngaard' en 'onser liever vrouwe in die Sonne'.

Archeologisch onderzoek naar twee kloostergemeenschappen aan de Nieuwe Kamp in Utrecht

Basisrapportage archeologie 14

Wonen aan het water (deel 1)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 15

Wonen aan het water (deel 2)

Archeologisch onderzoek van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de Oude Rijn

Basisrapportage archeologie 16

Vroege wacht

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek van twee eerste-eeuwse houten wachttorens in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 18

Sportpark Terweide 2

LR41-42: Archeologisch onderzoek Sportpark Terweide

Basisrapportage archeologie 19

Een goede buur?

LR46 en LR49: definitief archeologisch onderzoek naar een *vicus*, grafvelden, infrastructuur en een inheemse nederzetting in de omgeving van het Romeinse *castellum* in De Meern, deelgebied 'De Woerd' (Gemeente Utrecht)

Basisrapportage archeologie 20

Boeren langs de Hogeweide

Een (post)middeleeuws boerderijlint op kapittelgrondgebied in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 21

Werken aan de weg

LR31 Zandweg: archeologisch onderzoek aan een verspoelde sectie van de limesweg

Basisrapportage archeologie 25

Oudenrijneweg

Archeologisch onderzoek van een inheems-Romeinse nederzetting uit de eerste eeuw na Chr. en een vlasroot-complex uit de twaalfde eeuw na Chr in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 26

Vroegmiddeleeuwse bewoning langs de A2

Een nederzetting uit de zevende en achtste eeuw in Leidsche Rijn

Basisrapportage archeologie 27

Proefsleuvenonderzoek Rheyngaerde

Aanvullend Archeologisch Onderzoek naar de Romeinse limesweg

Basisrapportage archeologie 28

Een Duits vliegtuiggraf uit de eerste uren van de Tweede Wereldoorlog

Archeologische begeleiding van de berging van een Junckers 88 in Leidsche Rijn (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 29

Terug naar Themaat

Het archeologisch onderzoek LR50 en LR52 naar drie huisplaatsen aan de Thematerweg

Basisrapportage archeologie 30

LR55 Appellaantje

Een vroegmiddeleeuwse nederzetting aan de Wilhelminalaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 31

Gewei uit de geul

Onderzoek naar een bronstijdrestgeul en sporen uit de vroeg-Romeinse tijd aan de Burgemeester Middelweerdbaan in De Meern (Utrecht)

Basisrapportage archeologie 34

Pottenbakkers aan de Anthoniedijk

Inventariserend onderzoek m.b.v. proefsleuven en definitief archeologisch onderzoek voorafgaand aan het nieuwbouwproject 'Hoogstraat aan de Vecht' te Utrecht

Basisrapportage archeologie 36

Middeleeuwse bewoningssporen op het binnenterrein van de Letterenbibliotheek

Definitief onderzoek aan de Wittevrouwenstraat 7-11, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 39

Romeinen op het schoolplein

Proefsleuvenonderzoek (LR 61) op het schoolplein van de R.K. Basisschool Drie Koningen in De Meern, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 40

De limesweg in West-Nederland

Inventarisatie, analyse en synthese van archeologisch onderzoek naar de Romeinse weg tussen Vechten en Katwijk

Basisrapportage archeologie 41

Lichte Gaard 9

Archeologisch onderzoek naar het castellum en het bischoppelijk paleis in Utrecht

Basisrapportage archeologie 45

Boeren en molenaars

LR 64: Archeologisch onderzoek naar een laatmiddeleeuws erf aan de Strijlandweg, gemeente Utrecht

Basisrapportage Archeologie 50

Klokken gieten naast de kerk.

Opgraving op het Pieterskerkhof in Utrecht

Basisrapportage archeologie 54

Wonen aan het Zwarte Water

Inventariserend Veldonderzoek Merelstraat aan het Zwarte Water, Gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 70

Utrecht Vredenburg

Definitief Archeologisch Onderzoek noordweststoren en westmuur van kasteel Vredenburg

Basisrapportage archeologie 71

Utrecht-Bergstraat

Definitief Archeologisch Onderzoek
Opgravingen naar de stadsmuur

Basisrapportage archeologie 72

LR67 Rijnvliet-Zuid Sportpark en Strijkviertel

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) naar bewoningssporen uit de late middeleeuwen en de Romeinse tijd

Basisrapportage archeologie 73

LR73 Rijnvliet-Noord Woningbouw

Inventariserend veldonderzoek (IVO-proefsleuven) naar de limes in het noorden van Rijnvliet, gemeente Utrecht

Basisrapportage archeologie 76

Riool centrum Vleuten

LR 70: Archeologische begeleiding van het vervangen van het riool in de Dorpstraat, Schoolstraat en achter het winkelcentrum aan de Hindersteinlaan in Vleuten

Basisrapportage archeologie 77

Park Transwijk Paviljoen

Een definitief archeologisch onderzoek naar de limesweg aan de Beneluxlaan

Colofon

Uitgave

StadsOntwikkeling
Gemeente Utrecht
Erfgoed © 2012

Redactie

H.L. Wynia

Eindredactie

R. de Kam

Vormgeving

E. van Wieren

Datum

juni 2012

Meer informatie

Afdeling Erfgoed
Gemeente Utrecht
Telefoon 030 286 39 90
E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl
www.utrecht.nl

Meer informatie

Afdeling Erfgoed

Telefoon 030 286 3990

E-mail erfgoedutrecht@utrecht.nl

www.utrecht.nl